

YENİ BULGULAR IŞIĞINDA KADRİ BABA TEKKESİ (SAKA BABA DERĞÂHI)

IN LIGHT OF THE NEW FINDINGS, KADRI BABA LODGE
(SAKA BABA LODGE)

YUSUF ACIOĞLU*

Sorumlu Yazar

Öz

Bu çalışmada, Çanakkale İli, Eceabat İlçesi, Kilitbahir Köyü sınırları içerisinde yer alan Kadri Baba Tekkesi (Saka Baba Derğâhi) olarak bilinen yapı tanıtılmaktadır. Yapı ile ilgili yakın bir zamanda yayınlanan bir makalede sadece yapının ismi ve haziresindeki mezar taşları üzerinde durulmuştur. Mimarisi ve Bektaşî Tekkeleri içerisindeki yeri üzerinde durulmamıştır. Bu nedenle yeni veriler ışığında yapının ismi ile ilgili tarihsel sürecin aydınlatılması, mimari ve süsleme özellikleri bakımından Bektaşî tekkeleri içerisindeki yerinin belirlenmesi çalışmanın amacını oluşturmuştur. Bu kapsamda yapı ile ilgili arşiv taraması yapılarak mimarisi çözümlenmeye çalışılmıştır. Haziresi daha önce konu edinildiği için burada genel durumu ve sadece tarihsel sürecin anlatımında ihtiyaç duyulan mezar taşlarına yer verilmiştir. Yapı, 17. yüzyıldan itibaren varlığı bilinen bir Bektaşî tekkesi olup, 20. yüzyılın ilk yarısına kadar korunmuş sonrasında ise harap hale gelmiştir. Günümüze kadar çeşitli isimler ile anılan yapının ilk isminin “Kadri Baba Zaviyesi” olduğu anlaşılmıştır. Tekke; hazire, türbe ve diğer birimler olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Hazire alanında toplam 28 mezar bulunmakta olup bu mezarlara ait 14 başucu taşı, 12 ayakucu taşı ve bir başlık olmak üzere toplam 27 parça mezar taşı görülmektedir. Bunların en erkeni bir dönem tekkeye ismini veren Saka Baba’ya ait M.1766/1767 (H. 1180) tarihli taştır. En geç tarihli ise M. 1906/1907 (H. 1324) tarihli Mahmut Efendi’ninkidir. Başucu taşlarından anlaşıldığı kadarıyla mevcut mezar taşlarının 11’i erkek, 3’ü kadın mezar taşıdır. Büyük ölçüde günümüze sağlam bir şekilde ulaşan Türbe kare planlı bir yapıdır. Bugün dört duvarı ayakta olup çatısı yıkılmış, iç ve dış cephesi ile kapısı zarar görmüştür. Yapının eski haline ait görüntülere göre örtü sistemi içten bağdadi sıvalı sekizgen yıldız tavanlı, dıştan alaturka kiremitle örtülü piramidal çatıdır. Türbenin güneybatısında yer alan diğer birimlerin üst kotları tamamen yıkılmış, sadece alt kotta bulunan duvarları kalmıştır. Mevcut veriler ışığında yapılan tespitler sonucunda Kadri Baba Tekkesi’nin hem taşrada yer alması hem de bulunduğu arazinin zorluğu ve darlığı nedeniyle bir avlu etrafında toplanmak yerine dar bir yolun iki yanına sıralı yapılardan oluştuğu söylenebilir. Tüm bu özellikleri ile Kadri Baba Tekkesi, plan, malzeme ve teknik bakımdan Bektaşî Tekkelerinin genel özellikleri yansıtan, boyutları ve konumu itibarıyla da kentin önemli yapılarından birini teşkil etmektedir.

Anahtar kelimeler: Çanakkale, Kilitbahir, Tekke, Bektaşî Tekkeleri, Kadri Baba Tekkesi.

Abstract

This study deals with the structure known as Kadri Baba Lodge (Saka Baba Lodge) located

Araştırma Makalesi / Künye: ACIOĞLU, Yusuf. “Yeni Bulgular Işığında Kadri Baba Tekkesi (Saka Baba Derğâhi)”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 113 (Mart 2025), s. 153-188. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1522163>

* Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, E-mail: yacioglu@comu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4142-9797.

within the borders of Kilitbahir Village of Eceabat District in Canakkale Province. In a recent article on the building, only the name of the building and the tombstones in its cemetery were emphasized. Its architecture and place among Bektashi Lodges have not been emphasized. For this reason, in light of the new data, the study aimed to elucidate the historical process related to the name of the building and to determine its place among the Bektashi lodges in terms of architectural and ornamental features. In this context, the architecture of the building was tried to be analyzed by conducting an archive scan. Since its cemetery has been discussed before, the general situation and tombstones needed to describe the historical process were included in the study. The building is a Bektashi lodge that has been known to exist since the 17th century and was preserved until the first half of the 20th century and then became ruined. It has been understood that the first name of the building, which has been known by various names until today, is “Kadri Baba Zawiyah”. The lodge consists of three main sections: cemetery, shrine, and other units. There are a total of 28 tombs in the Cemetery area, and a total of 27 pieces of tombstones are seen, including 14 headstones, 12 footstones, and a crown. The earliest of these is the stone dated M.1766/1767 (H. 1180) belonging to Saka Baba, who gave his name to the lodge for a period. The one with the latest date is that of Mahmut Efendi dated 1906/1907 (H. 1324). As it is understood from the headstones, 11 of the existing tombstones belong to males and 3 to females. The shrine, which has survived to a large extent, is a square-planned structure. Today, its four walls are standing, its roof has collapsed, and its interior and exterior facades and door have been damaged. According to the images of the old version of the building, the cover system is a pyramidal roof with an octagonal star ceiling plastered from the inside and covered with Turkish-style tile from the outside. The upper elevations of the other units located in the southwest of the shrine were destroyed, and only the walls at the lower elevation remained. As a result of the determinations made in light of the available data, it can be stated that Kadri Baba Lodge consists of rows of structures on both sides of a narrow road instead of gathering around a courtyard due to both the fact that it is located in the countryside and the difficulty and narrowness of the land on which it is located. As a result, Kadri Baba Lodge is one of the important structures of the city in terms of its size and location, reflecting the general characteristics of Bektashi Lodge in terms of plan, materials, and technique.

Key Words: Çanakkale, Kilitbahir, Lodge, Bektashi Lodges, Kadri Baba Lodge.

Giriş

Hacı Bektaş-ı Veli'nin öğretileri üzerine kurulan Bektaşilik Anadolu ve Rumeli'de yayılım alanı bulmuş ve bu tarikatın geliştiği bölgelerde çok sayıda tekke kurulmuştur. Bu tekkeler 1826 yılında Bektaşiliğin yasaklanması ile birlikte türbeleri hariç yıkılmış veya başka tarikatların kullanımına geçmiştir (Maden, 2020). Bu nedenle özelliğini yitirmeden günümüze sağlam bir şekilde ulaşan Bektaşî tekkelerinin sayıları oldukça azdır. Bunlardan biri de Çanakkale'ye bağlı Kilitbahir Köyü sınırları içerisinde kalan Kadri Baba Tekkesi olarak bilinen yapıdır. Yapı, yakın bir zamanda ismi ile ilgili tartışmaların yer aldığı bir makale ile ilgi çekmiş (Sabah, 2019: 90-115) ve Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı tarafından yapının restorasyonuna yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Bu çalışmalar sırasında ortaya çıkan yeni veriler ışığında; yapının ismi, geçirdiği tarihi süreç ve mimari biçimlenişi tekrar ele alınarak incelenmiştir. Bu kapsamda yapının ismi ile ilgili tartışmayı sonlandırmak, Bektaşî tekkeleri içerisindeki yerini belirlemek, mimari ve süsleme özelliklerini tanıtmak çalışmanın amacını oluşturmuştur. Çalışma sırasında yapı ile ilgili bir arşiv çalışması yapılmış ve restorasyon hazırlık sürecinde ortaya çıkan planlar üzerinden yapı değerlendirilmiştir¹. Tekkenin haziresindeki mezar taşları yukarıda anılan makalede detaylı bir şekilde ele alındığından burada sadece tarihsel süreç anlatımında ihtiyaç duyulanlara yer verilmiştir.

¹Bu çalışmada, yapının günümüze ait tüm fotoğraf ve çizimleri, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'nın izniyle kurum arşivinden alınarak kullanılmıştır. Bu vesileyle; yapı ile ilgili bilgi ve belgeleri bizimle paylaşan Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı ve personeline, rölöve ve restorasyon projesinde emeği geçen Argent Yapı Restorasyon San. Tic. A.Ş.'ye, yapıyı 1993 tarihinde video kaydına alarak belgeleyen ve bu süreçte görüntüleri bizimle paylaşan Turgut TAHMAZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

1. Yeri, İnşa Tarihi ve İsmi

Çanakkale İli, Eceabat İlçesi, Kilitbahir Köyü sınırları içerisinde, Havuzlar Şehitliği'nin kuzeydoğusunda, Yıldız Tabyası'nın güneydoğusunda Tekke Mevkiinde yer almaktadır (Şekil 1). Mülkiyeti Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı'na ait yapı, Çanakkale Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 17.01.2003 tarih ve 1613 sayılı kararı ile tescil edilmiştir.

Şekil 1. Konumunu gösterir hava fotoğrafı (Google Earth – Erişim Tarihi 2023)

Günümüzde “Kadri Baba Tekkesi” veya “Kadir Baba Tekkesi” olarak anılan yapının ilk inşa tarihi tam olarak bilinmemektedir. Ancak arşiv belgeleri, haziresindeki mezar taşları, alanda yapılan temizlik çalışmalarında ortaya çıkan çeşme kitabesi ve çeşitli tarihi haritalardan tekkenin varlığı ile birlikte hangi isimlerle de anıldığı takip edilebilmektedir.

Tekke binaları ilk defa, Fransızlar tarafından hazırlandığı anlaşılan Çanakkale Boğazı'nı gösteren 1686 tarihli iki haritada Kilitbahir Kalesi'nin batısında gösterilmektedir (Şekil 2-3).

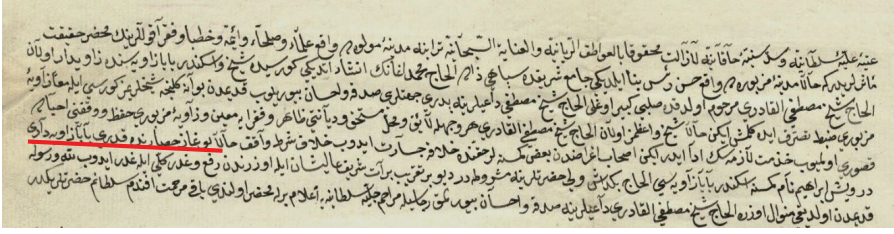

Şekil 2. Çanakkale Boğazı haritası – 1686 (Wikimedia Commons - Erişim Tarihi 2023)

Şekil 3. Çanakkale Boğazı haritası – 1686 (Wikimedia Commons - Erişim Tarihi 2023)

Tekkenin varlığına dair ilk belge ise M. 5 Kasım 1757 (H. 22 Safer 1171) tarihli bir arşiv belgesidir (BOA. AE_SOSM_III_00031_02168_001_001) (Şekil 4). Bu belgede Boğazhisari'ndeki Kadri Baba zaviyedarının “Derviş İbrahim” olduğu bilgisi yer almaktadır. Yani tekkenin ismi “Kadri Baba Zaviyesi” olarak geçmektedir.

Şekil 4. M. 5 Kasım 1757 (H. 22 Safer 1171) tarihli bir arşiv belgesi

Hazire alanındaki mezar taşlarının en eskisi M.1766/1767 (H. 1180) tarihli olan “Saka Baba”nın mezar taşıdır. Bu taş ile ilgili ilk bilgi, daha önce yapılan çalışmada anlatıldığı üzere mezar yerinde dikili olmadığı daha sonra gidildiğinde ise bulunamadığı bilgisidir (Sabah, 2019: 90-115). Alanda yapılan temizlik çalışmalarında taş iki parça olarak yeniden bulunmuştur (Şekil 5). Yapı ile ilgili tescil dosyası incelendiğinde ortaya çıkan -bir dilekçeyi takip ederek ulaştığımız dilekçe sahibi Turgut TAHMAZ’dan elde edilen-1993 yılında çekilen video kayıtlarında Saka Baba’nın mezar taşının türbe kapısı önündeki demir parmaklıklı kafes içerisinde özel olarak muhafaza edilen bir mezar üzerinde dikili olduğu, başlığının da “Elifi Taç” olduğu görülmüştür (Şekil 6). Yani mezar taşı türbe içerisinde değildir. Yine aynı video görüntülerinde türbe içerisinde iki sanduka olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 7-8).

Şekil 5. Saka Baba'nın mezar taşının yeni hali

Şekil 6. Saka Baba'nın mezar taşının eski hali (Turgut TAHMAZ'dan - 1993)

Şekil 7-8. Türbe içerisindeki iki sandukaya ait parçalar (Turgut TAHMAZ'dan - 1993)

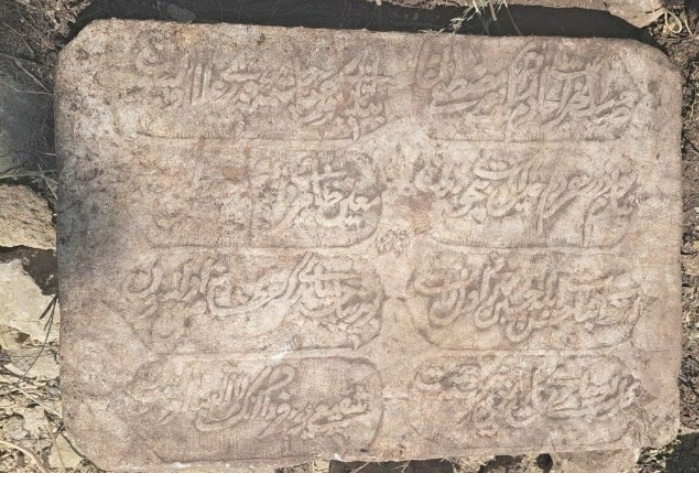
Aynı zamanda türbe kapısının bugün mevcut olmayan kilit taşı üzerinde “ortada bir çerağ, iki yanında biri büyük biri küçük iki çam ağacı” kabartması bulunmaktadır (Şekil 9-10). Bu motifler iki şekilde yorumlanabilir; 1-Ağaçlar (çam ağaçları?) türbede yer alan iki sanduka ile aynı sayıda olup türbede yatan kişileri sembolize edebilirler.

Ağaçlardan biri büyük diğeri küçük tutulmuştur. Bu açıdan bakıldığında tekkenin kurucusu ve onun takipçisi ya da müridini sembolize ediyor olabilirler. Yine ağaçlar hem Bektaşî hem de genel olarak Türk-İslam dünyasında yüklendiği sembolizmden (Çetin, 2021:485-514) dolayı ölümsüzlük, kök salma (tekkenin kuruluşu) gibi anlamları da ihtiva edebilmektedirler. Bunun dışında büyük boyutlu ağacın sol alt köşesinde bulunan ağaçla irtibatlı olabilecek bezeme, -eğer bu ilmek olarak görülecekse- gidilen yolda serden geçmeyi, ölmeyi önce ölmeyi veya doğrudan ölmeyi işaret ediyor olabilir. Yine Bektaşî tarikatında önem atfedilen Hallac-ı Mansur (Uludağ, 1997: 377-381) veya Nesimi'yi (Bilgin, 2007: 3-5) sembolize ediyor olabilir. 2- Ağaçlar arasında yer alan tek kaideli çerağa ise Bektaşilikte yoğun anlamlar yüklenmiştir. Birçok kavramla ilişkili olan çerağ aynı zamanda nefse karşı kazanımları, gidilen tarikat yolunun ışığını da sembolize eder (Harman, 2018: 675-696). Türbenin giriş kapısında yer alması ölüm kültü ile de ilişkili olabileceği gibi iki ağacın arasına konumlandırılarak yukarıda bahsi geçen kuruculara yani mezar sahiplerinin önemine ve onların ışığı ile aydınlanan tarikat yoluna da gönderme yapıyor olabilir. Buradan haziredeki en eski tarihli mezar taşının sahibi "Saka Baba"nın tekkenin kurucusu olmadığı, tekkenin kurucularının ise türbe içerisindeki iki sandukada yatan kişiler olduğu anlaşılıyor.

Şekil 9-10. Kilit taşı üzerindeki çerağ ve iki ağaç kabartması (Turgut TAHMAZ'dan - 1993)

Yine tescil raporu ve yukarıda bahsi geçen 1993 tarihli video kaydında tekke alanında bir çeşme kitabesi olduğu anlaşılmış ve temizlik çalışmaları sırasında bu kitabe de ortaya çıkarılmıştır (Şekil 11). Kitabe 71x50 cm ölçülerindedir.

Şekil 11. Çeşme kitabesi

Kitabe

Sâhibü'l-hayrât hâdim-zâde ki ya'nî Mustafâ Ağa
Binâ itdi bu ra'nâ çeşmeyi kadri alâ olsun

Niyâzum budur her dem Hudâ-yı zât-ı bî-çûndan
Muîn ü zâhiri dâ'im Muhammed Mustafâ olsun

İdüp isbât Hasen ile Hüseyin mihrini ol zât
Bu zîbâ çeşmeyi yaptı ki atşâna safî olsun

Gelüp üçler didi târîh dahî bânîsine himmet
Şefî'i yevm-i ferdâda anun âlü'l-'abâ olsun

Günümüz Türkçesi

Hayırlar sahibi hâdim oğlu ki yani Mustafa Ağa
Bu güzel çeşmeyi yaptırdı (onun) şerefi yüce olsun

Zâtının eşi benzeri olmayan Allah'tan ricam şudur
(Onun) yardımcısı Muhammed Mustafa olsun

O zat Hasan ve Hüseyin'in dostluğunu ispat edip
Bu süslü çeşmeyi yaptı ki susayanlara temiz su versin

Üçler gelip tarihini dedi ayrıca yaptırana Allah yardım etsin
Kıyamet günü onun şefaataçisi ehl-i beyt olsun

Kitabede ebcedle tarih düşülmüştür. Buna göre çeşme, Hâdimzade Mustafa Ağa tarafından M.1768-1769 (H.1182) tarihinde yaptırılmıştır. Kitabede çeşmenin adı açıkça verilmemiş olup “çeşmeyi kadri” yazısı da “Kadri Çeşmesi” olarak okunmamaktadır. Ancak divan edebiyatı (AKÜN, 1994:389-427) geleneğinde şiiirler yazılırken her bir kelime, şekil ve mana özelliklerine dikkat edilerek özenle

seçilmektedir. Kelimelerin gerçek anlamlarının yanı sıra çağrışımlarına da dikkat edilmiştir. Buradan hareketle “kadri” ifadesinin benzer bir özellik taşıdığı söylenebilir. Şairin çeşmeden sonra “kadri” ifadesini kullanarak dolaylı yoldan tekkenin adına bir gönderme yaptığı düşünülebilir. Buna göre tekke bu tarihlerde aynı isimle anılmaya devam etmiş olabilir.

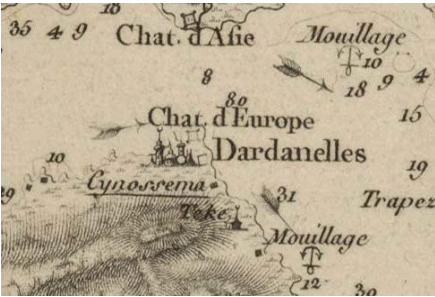
18. yüzyıla ait yine Fransızlar tarafından hazırlandığı anlaşılan dört farklı Çanakkale Boğazı haritasında “Derviches”-“Teke” isimleri ile tekke binaları ve bazılarında tekkenin etrafında bağ-bahçelerin belirtildiği görülmektedir (Şekil 12-13-14-15).

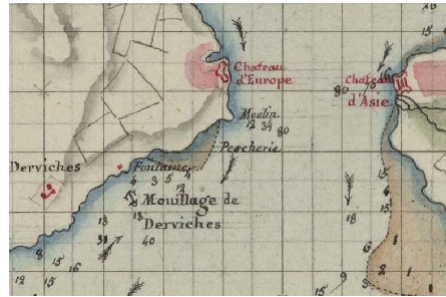
Şekil 12. Çanakkale Boğazı haritası –1786
(Wikimedia Commons - Erişim Tarihi 2023)

Şekil 13. Çanakkale Boğazı haritası –1786
(Wikimedia Commons - Erişim Tarihi 2023)

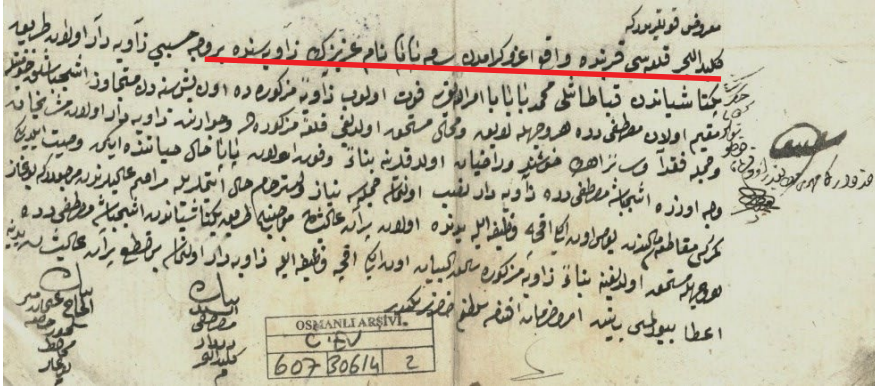

Şekil 14. Çanakkale Boğazı haritası – 1793
(Wikimedia Commons - Erişim Tarihi 2023)

Şekil 15. Çanakkale Boğazı haritası – 18. Yüzyıl
(Wikimedia Commons - Erişim Tarihi 2023)

Tekkenin ismi ilk defa farklı bir isimle yine bir arşiv belgesinde görülmektedir (BOA C_EV_00607_30614_002_001). Tekkede zaviyedar olan Kabataşlı Muhammed Baba'nın vefatı üzerine yerine geçecek olan Mustafa Dede'nin belirtildiği M. 18 Mart 1801 (H. 3 Zilkade 1215) tarihli belgede tekkenin ismi “Saka Baba Zaviyesi” olarak geçmiştir (Şekil 16). Saka Baba'nın vefatından yaklaşık 35 yıl sonra tekkenin bu isimle anılması tekkenin kurucularından sonra postuna Saka Baba'nın oturduğu ve artık onun ismiyle anılmaya başlandığını göstermektedir.

Şekil 16. M. 18 Mart 1801 (H. 3 Zilkade 1215) tarihli belge

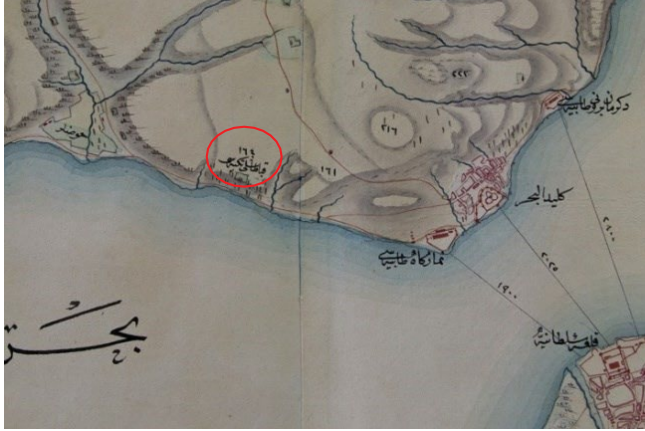
Mezar taşlarında ise “Saka” ismi Saka Baba’nın mezarı dışında ilk olarak Tekke koyundaki “Saka Meşk Baba Tekkesi” olduğu düşünülen (Uysal, 2020:453) tekkenin haziresinde (Şekil 17) yer alan M.1806/1807 (H. 1221) tarihli mezar taşında “Saka Meşk Baba’nın gülü Derviş Ahmed, M.1813/1814 (H. 1229) tarihli mezar taşında “Saka Meşk Baba’nın gülü Derviş Hasan ve M.1816/1817 (H. 1232) tarihli mezar taşında “Saka Meşk Derviş Mustafa Baba” olarak geçmektedir. Bu haliyle buradaki tekke ile çalışma konusu olan tekke arasında bir bağ olduğu açıktır. Belki Saka Baba, Tekke Koyu’ndaki tekkeden kalkıp Kadri Baba Tekkesi postuna oturmuş ya da Tekke Koyu’ndaki tekke Saka Baba’dan sonra buraya bağlanmıştır. Bu konuda kesin bir şey söylemek maalesef mümkün değildir.

Şekil 17. Tekke koyundaki “Saka Meşk Baba Tekkesi” olduğu düşünülen tekkenin haziresi

1826 tarihinde Yeniçeri ocağının kapatılmasıyla birlikte Bektaşilik de yasaklanmış, tekkeler dağıtılmış, Bektaşî babaları sürgün edilmiş ya da başka bir tarikata bağlanmıştır. Bu esnada Bektaşî tekkelerinin bazılarının türbeleri dışındaki birçok bölümleri de yıkılmıştır. O tarihlerde Gelibolu sancağında bulunan Dağı Mehmed Efendi, Ece Baba, İlyas Baba, Akbaş Baba, Eflatun Baba, Kara Baba; Kilitbahir’deki Kayataşlı; Burhanlı köyündeki Hızır Baba; Seddülbahir’deki ve Büyük Anafarta köyündeki İlyas Baba tekkeleri de kapatılmıştır (Maden, 2020:124). Kapatılan tekkeler arasında ismi geçmeyen Saka Baba Tekkesi’nin ise 1826 yılından sonra tekrar açılan ve ilk defa kurulan tekkeler arasında isminin geçtiği görülmektedir (Maden, 2020:383). Buradan tekkenin kapatılmadığı ve faaliyetlerini devam ettirdiği anlaşılmaktadır.

Tekkenin isim değişikliği ve varlığı ile ilgili bir diğer arşiv belgesi M. 28 Ekim 1838 (H. 9 Şaban 1254) tarihli Çanakkale Boęazu haritasıdır (TSMA.E. 9434-1=900-109) (Şekil 18). Haritada tekke, Havuzlar Mevkii ile Kilitbahir Kalesi arasında yamaçta gösterilmiş üzerine de “Kabataşlı Tekkesi” yazılmıştır. Bu ismin bir dönem postnişin olan ve 1801 yılında vefat eden Kabataşlı Muhammed Baba’ya atfen kullanıldığı düşünölmektedir.

Şekil 18. Çanakkale Boęazu haritası

Bu isim değişikliğinden sonra “Saka Baba” ismi, 1850 yılında İngiltere’nin Porsmouth liman şehrine seyahati sırasında Çanakkale Boęazu’ndan geçen Mir’at-ı Zafer Fırkateyninin seyir jurnalinde geçmiştir. Burada, 5 Ağustos’ta Çanakkale geçilirken diğer tekkelerle birlikte Havuzlar önünde Saka Baba’ya bir top atışıyla selam verilip dua edildiğinden ve bunun gelenekten olduğundan bahsedilmiştir (Batmaz, 2007:507-532).

Yine “Saka Baba” ismi, haziredeki Muhammed Arif Dede’ye ait M. 27 Ağustos 1850 (H. 18 Şevval 1266) tarihli mezar taşında “Saka Baba Dergâhı” olarak tekrar geçmiştir (Şekil 19-20).

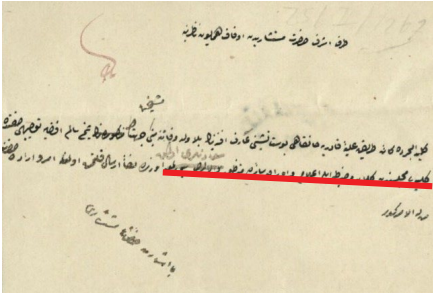
Şekil 19. Muhammed Arif Dede’ye ait M. 27 Ağustos 1850 (H. 18 Şevval 1266) tarihli mezar taşı

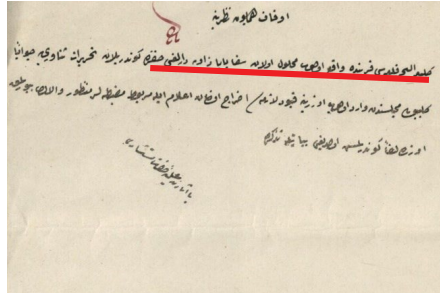
Şekil 20. Muhammed Arif Dede’ye ait mezar taşından detay

Yapı ile ilgili daha önce yapılan çalışmada (Sabah, 2019:90-115); günümüzde yörede yapının ismi “Kadri Baba Tekkesi” veya “Kadir Baba Tekkesi” olarak anıldığından, arşivden elde edilen M. 30 Aralık 1850 (H. 25 Safer 1267) belgedeki (BOA A_}MKT_NZD_00022_00068_001_001) (Şekil 21) “Kilidü'l-bahr'da kâin Tarikat-i Aliyye-i Kâdiriyye hân-kahı pöst-nişîni Arif Efendi'nin bilâ-veled vefâtına mebnî cihet-i meşihât Şeyh Salim Efendi'ye tevcihi” ifadesi dikkate alınarak burasının Kadiriye Tarikatına geçtiği hatta bu sebepten dolayı daha sonra “Kadir Baba Tekkesi” olarak isimlendirildiği iddia edilmiştir. Belgede, Kilitbahir'deki bu Kadiriye Hankâhı'nın yeri belirtilmemiş, yazar, Arif Efendi'nin ismi ve tarihlerin yakın olmasından dolayı bunun Muhammed Arif Dede olduğunu düşünerek böyle bir çıkarımda bulunmuştur. Ancak bu çıkarımı destekleyecek yeterli belge ve bilgi bulunmadığı gibi bu kadar yakın tarihlerde bir isim değişikliğinin de mümkün olmadığı düşünülmektedir. Bundan sonraki arşiv belgesi de bu düşünceyi destekler niteliktedir.

M. 20 Mart 1851 (17 Cemâziyelevvel 1267) tarihli bir başka belgede (BOA A_}MKT_NZD_00030_00015_001_001) (Şekil 22) bu sefer yer tarifi de yapılarak “Kilidü'l-bahr Kal'ası kurbinde vâkî' olub mahlûl olan Saka Baba zâviye-dârlığı” ifadesiyle “Saka Baba” olarak yapının ismi belirtilmiştir. Yani yapının ismi henüz tekrar değişmemiştir.

Şekil 21. M. 30 Aralık 1850 (H. 25 Safer 1267) tarihli belge

Şekil 22. M. 20 Mart 1851 (17 Cemâziyelevvel 1267) tarihli belge

Yazar, bu durumu bir önceki belgeye dayanarak ismi değişmese de Kadiri tarikatına geçmiştir diye açıklamıştır. Buna rağmen hazirede Kadiriye tarikatına mensup hiç kimsenin medfun olmaması bunun yerine, Tarikat-ı Aliyye-i Nakşibendî hulefâsı Kilidü'l-bahrli köle Muhammed oğlu Hâcî Muhammed Efendi'nin M.16 Şubat 1867 (H. 11 Şevval 1283) tarihli mezar taşı (Şekil 23-24) gibi Nakşibendi tarikatına mensup bir kimsenin olması belki de tekkenin Nakşibendi tarikatına mensup kişiler tarafından bir dönem kontrol edildiğini düşündürülebilir.

Yine hazirede yer alan mezar taşları kitabelerine bakıldığında; M. 1889/1890 (H. 1307) tarihli mezar taşının (Şekil 25.) “Zümre-i Bektâşiyândan Hüseyin Haydar Baba” ya ait olduğu buradan da tekkenin hala Bektâşi tekkesi olduğu ve M. 1906/1907 (H. 1324) tarihli Mahmut Efendi'nin mezar taşındaki (Şekil 26) ifadelerden de yapının hala “Saka Baba Dergâhı” olarak isimlendirildiği anlaşılmaktadır.

Şekil 23. Muhammed oğlu Hacı Muhammed Efendi'nin mezar taşı

Şekil 24. Hacı Muhammed Efendi'nin mezar taşından detay

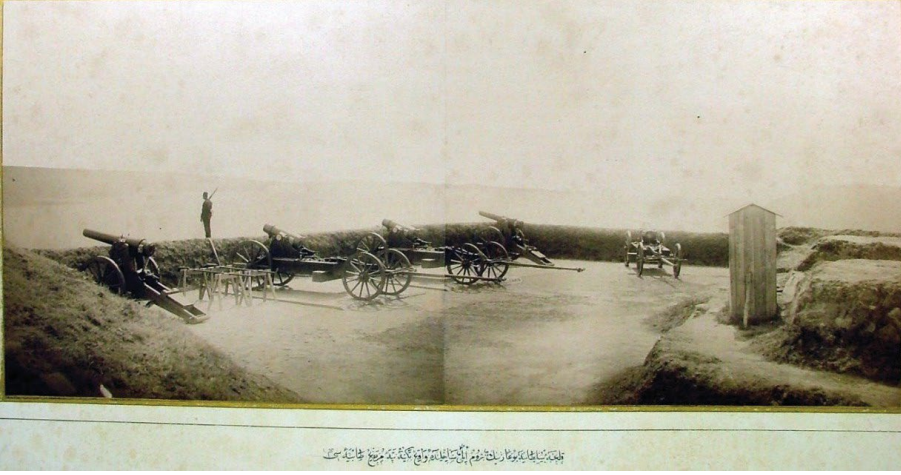

Şekil 25. Hüseyin Haydar Baba'nın mezar taşı

Şekil 26. Mahmut Efendi'nin mezar taşı

Tekkenin hemen üzerindeki tepede yer alan ve II. Abdülhamid döneminde yapıldığı düşünülen Rumeli Yıldız Tabyası'nın ilk isminin de "Tekke Tepe Mürtefi Tabyası" olarak anıldığı bilinmektedir (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 779-72/1-26) (Şekil 27). Bu haliyle tekke ile tabya arasında bir bağlantı olduğu ve tekkenin gerektiğinde tabyaya ikmal sağladığı düşünülebilir. Nitekim yapılan arazi çalışmaları sırasında bunu destekler nitelikte tabya ile tekke arasında taş döşeli yürüyüş yolu olduğu da ortaya çıkmıştır (Şekil 28, 32, 34).

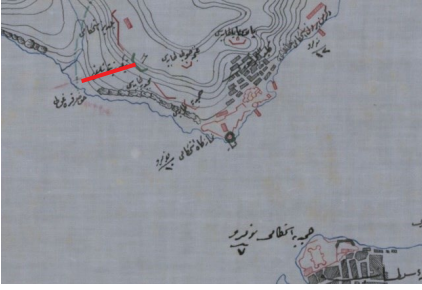

Şekil 27. Tekke Tepe Mürtefi Tabyası (II. Abdülhamid Fotoğraf Albümü'nden)

Şekil 28. Yıldız Tabya ile tekke arasındaki taş döşeli yürüyüş yolu

19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarına ait olduğunu düşündüğümüz tarihsiz bir Çanakkale Boğazı haritasında (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 93293---0002) ise tekkenin bulunduğu yerde “Tekke Zeytinliği” yazısı görülmektedir (Şekil 29). Buradan daha önceki haritalarda yer alan bağ ve bahçeler de dikkate alınarak tekkeye gelir getiren bir vakıf arazisi olduğu anlaşılıyor. Nitekim Vakıflar Genel Müdürlüğü’nden elde edilen tarihsiz “Çanakkale-Kala’yı Sultaniye Vilayeti” 2281 numaralı vakıf defteri fihristinde “Gelibolu kazasının Kilitbahir kurbünde ve Eceabat Nahiyesinde Saha baba zaviyesi vakfı” ismi ile 403 esas 582 sıra numarası ile kayıtlı bir vakfı olduğu görülmüş, vakıf kaydına ulaşamadığından tarihi ve içeriği öğrenilememiştir (Şekil 30). Ancak tekkenin bir vakfı olduğu anlaşılmıştır.

Şekil 29. Çanakkale Boğazı haritası

42	Gelibolu kazasında merhum Kedi Albeddin vakfı	403	177
43	Gelibolu kazasında Numan reisliği vakfı	403	369
44	Gelibolu kazasının Kilitbahir kurbünde ve Beşabat Şahiyesinde Saha baba saviyesi vakfı	403	582

Şekil 30. Çanakkale-Kala'yı Sultaniye Vilayeti" 2281 numaralı vakıf defteri fihristi

Tekkenin ismi ve varlığı ile ilgili bir başka farklı bilgi ise Münim Mustafa Pekselek'in hatıratında geçmektedir. Münim Mustafa Pekselek hatıratında 8 Kasım 1915'te Çanakkale Muharebeleri esnasında askerlerle birlikte bu tekkeye uğradıklarını, dinlenip, yemek yediklerini belirtmiş ve buraya "Kadir Dede" denildiğini söylemiştir (Münim Mustafa, 2002).

Tekkenin sağlam bir şekilde ne zamana kadar varlığını sürdürdüğünün bir göstergesi de 1993 yılında çekilen video kayıtlarında görülen sanduka örtüsü üzerindeki yazıdır (Şekil 31). Burada "Lâ ilâhe illallah, Muhammedün Resulullah 1357" yazmaktadır. Yani tekkede belki de en son bakım ve onarım 1938 (H. 1357) tarihinde yapılmıştır.

Şekil 31. Sanduka örtüsü (Turgut TAHMAZ'dan - 1993)

Bundan sonra yapı ile ilgili bilgi veren kaynaklarda yapının harap halde olduğu bilgisi aktarılmıştır; Çanakkale hakkında yerel tarih yazar Ramazan Eren 1990 yılında hazırladığı kitabında burayı "Kadri Baba Tekkesi" olarak isimlendirmiş, 30-35 sene öncesine kadar yani 1955-1960 tarihlerine kadar ziyaretçisi olduğunu ancak şimdilerde harap halde olduğunu anlatmıştır (Eren, 1990). Burada belki de en çok dikkati çeken unsur tekkeden yaklaşık 200 yılı aşkın bir süreden sonra tekrar "Kadri Baba Tekkesi" olarak bahsedilmesidir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden bir ekip 1989 yılında Çanakkale çevresinde eserleri tespit çalışması yapmış sonuçlarını Nazife Kurtman ve Şükran Özel 1991 yılında iki ayrı makalede değerlendirmiştir (Kurtman, 1991:171-178) (Özel, 1991:165-170). Yapının yine harap durumda olduğundan bahsedilmekle birlikte bu sefer yapıyı

“Kadir Baba Tekkesi” olarak isimlendirmişlerdir.

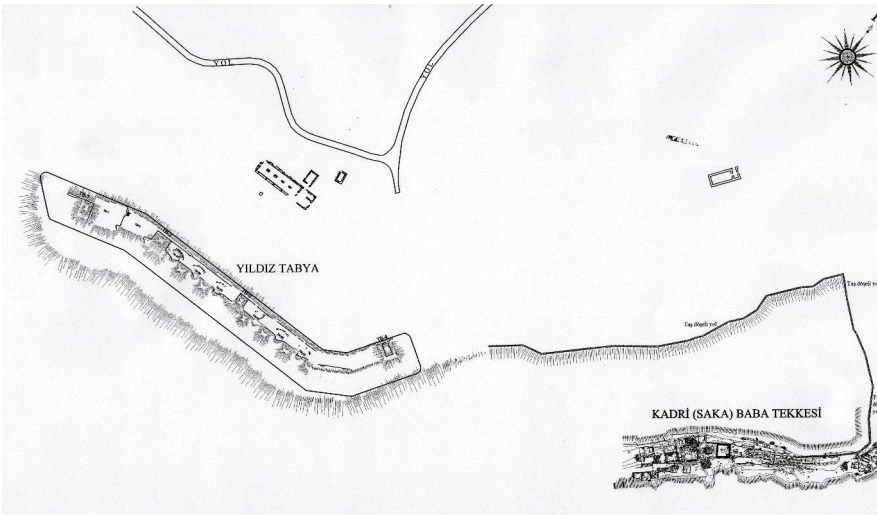
Yine 1991 yılında Orhan Cezmi Tuncer tarafından kaleme alınan “Anadolu Kümbetleri 2 Beylikler ve Osmanlı Dönemi” isimli eserde; Nazife Kurtman ve Ramazan Eren’den edinilen bilgiler ışığında tekkenin durumu anlatılarak son iki eserde geçen isimle yapı “Kadir Baba Tekke ve Türbesi” olarak anılmıştır (Tuncer, 1991).

Tekke ile ilgili olarak 1993 yılında video kaydı alan dilekçe sahibi ve bölge halkı ile yapılan sözlü tarih çalışmasında da tekkenin ismi “Kadri Baba Tekkesi” olarak ifade edilmiştir. Yine son zamanlarda yapılan iki çalışmadan birinde tekkenin ismi “Kadri/Kadir Baba Tekkesi” (Uysal, 2020:453), diğerinde “Saka Baba Dergâhı” olarak geçmiştir (Sabah, 2019:90-115).

Yukarıda tarih sırası ile vermeye çalıştığımız tüm bu bilgilerden yapının 17. yüzyıldan itibaren var olduğu, 20. yüzyılın ilk yarısına kadar korunduğu sonrasında ise harap hale geldiği ve 1757 yılından 1801 yılına kadar “Kadri Baba Zaviyesi”, 1801 yılından 1838 yılına kadar “Saka Baba Dergâhı”, 1838 yılından 1850 yılına kadar “Kabataşlı Tekkesi”, 1850 yılından 1915 yılına kadar “Saka Baba Tekkesi”, 1915 yılından 1990 yılına “Kadir Dede Tekkesi”, 1990 yılından günümüze kadar ise “Kadir Baba Tekkesi” ya da “Kadri Baba Tekkesi” gibi çeşitli isimlerle anıldığı anlaşılmıştır. 2019 yılında yapılan çalışmada ise burasının gerçek isminin “Saka Baba Dergâhı” olduğu iddia edilmiştir. Tekkenin isminin bir dönem “Saka Baba Dergâhı” olduğu doğru olmakla birlikte bu tekkenin ilk ve tek ismi değildir. Bu nedenle tekkenin ilk ismi ve bölge halkı tarafından da kabul edilegelmiş olan “Kadri Baba Zaviyesi” ile birlikte diğer üç isimle aynı anda anılmasının doğru olacağı düşünülmektedir.

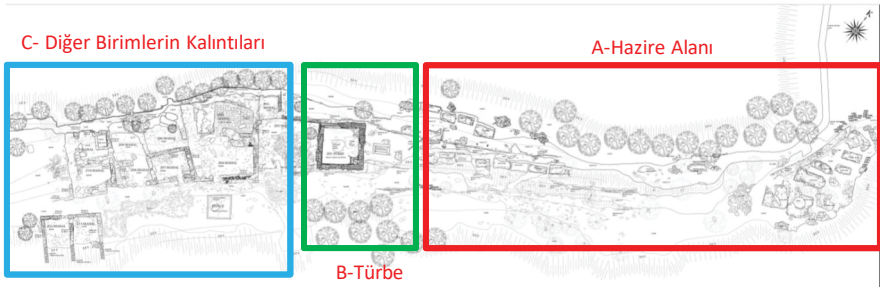
2. Tekkenin Bölümleri

Tekkeye günümüzde Yıldız Tabya’ya ulaşıldıktan sonra 46 m uzunluğundaki taş kaplama döşemeli patika yoldan inilerek ulaşılmaktadır (**Şekil 32**). Tekke, ormanın içinde yamaçta ve deniz kenarında bulunan ana yol kotundan 112 m üst kotta yer almaktadır.

Şekil 32. Yıldız Tabya ve Tekke-Vaziyet Planı

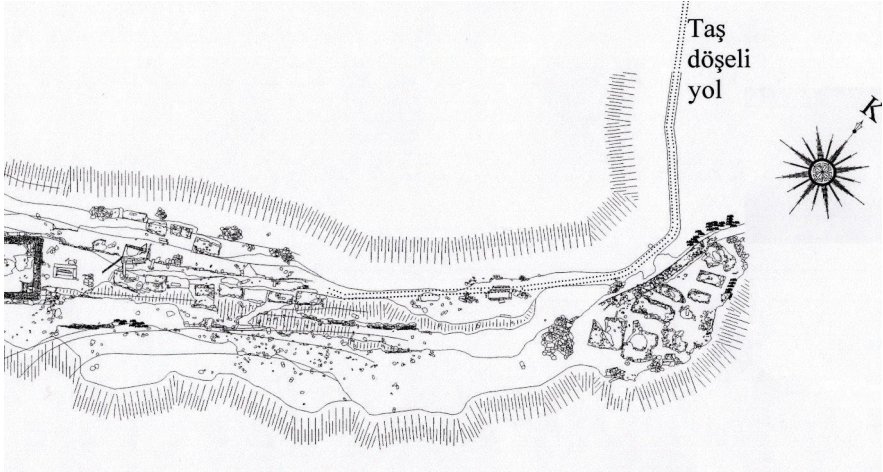
Patika yoldan inildikten sonra ulaşılan ilk yer tekkenin Hazire (A) alanıdır. Devamında çatısı yok olmuş Türbe (B) karşımıza çıkmaktadır. Türbenin güneybatı yönünde ve türbenin arkasında, tekkeye ait diğer birimlerin kalıntıları (C) yer almaktadır (Şekil 33).

Şekil 33. Tekke- Vaziyet Planı

2.1. Hazire Alanı

Hazire alanında taş döşeme yol, mezar alanları, mezar taşları ve kaba yonu taş ile örölmüş set duvarlar yer almaktadır. Hazirenin günümüzde yapılan kazılar sonucunda açığa çıkan alan yaklaşık 76 m uzunluğunda ve 10-15 m genişliğinde bir alanı kaplamaktadır. Alanın doğu ve batı yönü arasında 1 m, kuzey ve güney yönü arasında ise arazi eğiminden kaynaklı ortalama 6,5 m kot farkı bulunmaktadır. Hazirenin doğu yönünde yapılan kazılar sonrasında 1 m genişliğinde, 15 m uzunluğunda taş döşeme yürüme yolu ortaya çıkmıştır. Yol, ormanın kuzeydoğu yönündeki ormanlık alan içine doğru devam etmektedir. Güneybatı yönüne doğru ise yolun, set şeklindeki istinat duvarlarının önüne varacak şekilde devam ettiği görölmektedir. Yolun batı yönünde bulunan bir diğer toprak yol ile Türbe önüne varılmaktadır. Bu şekilde Yıldız Tabya'dan itibaren taş döşeli yolun tekke içerisine kadar geldiği anlaşılmaktadır (Şekil 34).

Şekil 34. Hazire Alanı Planı

Alanın doğu ve batı yönünde kaba yonu taş ile örölmüş mezarlar yer almaktadır. Doğü yönünde 9, batı yönünde 19 mezar bulunmaktadır. Orta kısımda ise hazirenin

doğal arazi eğimine set oluşturacak şekilde taş ile örülmüş istinat duvarları yapılarak duvar önü ve arkasında yollar oluşturulmuştur. Hazirenin istinat duvarları hizasında üst yol üzerinde kazılmış mezar çukurları yer almaktadır. Hazire alanında devrilmiş, yana yatmış mezar taşlarının etrafa saçılmış oldukları görülmektedir (Şekil 35).

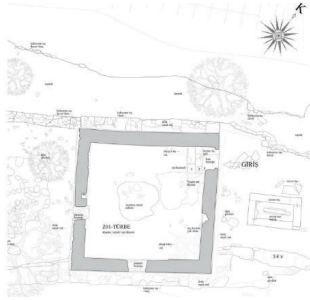
Şekil 35. Hazire alanı genel görüntüleri

Hazire alanında 14 başucu taşı, 12 ayakucu taşı ve bir başlık olmak üzere toplam 27 parça mezar taşı bulunmaktadır. Bunların en erkeni Saka Baba'ya ait M.1766/1767 (H. 1180) tarihli taştır. En geç tarihli ise M. 1906/1907 (H. 1324) tarihli Mahmut Efendi'ninkidir. Başucu taşlarının tamamına yakını daha önceki çalışmada (Sabah, 2019: 90-115) okunduğu için burada yer verilmemiştir.

2.2. Türbe

2.2.1. Plan ve Mimari Özellikleri

Türbe 6,63 x 6,60 m boyutlarında kare planlı olup türbeye giriş kuzeydoğu yönündeki kapıdan sağlanmaktadır (Şekil 36-37). Kapıdan sonra 3 basamakla türbenin içerisine inilmektedir. Üst örtüsü yok olan türbenin dört duvarı ayaktaadır.

Şekil 36. Türbe-Zemin Kat Planı

Şekil 37. Türbenin kuzeydoğu yönündeki kapısı

Türbenin zemini toprak+şap döşemidir. Eski görüntü ve bilgilerden türbe içerisinde iki sanduka olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 38-39). Ancak orta kısmında kaçak kazılar nedeniyle çukur olmuş sandukalara dair bir iz kalmamıştır. Çatısı günümüze sağlam ulaşamamıştır. Beden duvarları üzerindeki alaturka kiremit parçaları ve kuzeybatı-güneydoğu yönünde bulunan ahşap tavan kirişleri ile eski görüntü ve bilgilerden çatısının bağdadi sıvalı sekizgen yıldız tavanlı ve piramidal çatılı olduğu ve alaturka kiremitle örtülü olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 40-41-42-43).

Şekil 38-39. Sandukalara dair eski görüntüler (Turgut TAHMAZ'dan-1993)

Şekil 40. Yıkılmış türbe çatısı (2023)

Şekil 41. Tavanın eski hali (VGM-1989)

Şekil 42-43. Çatının eski hali – alaturka kiremitli (VGM-1989)

2.2.2. İç Cephe Özellikleri

Türbenin kuzeydoğu iç cephede kuzey yönünde 91x183 cm genişliğinde kapı boşluğu vardır (Şekil 44). Kapı doğramaları yok olmuştur. Kuzeybatı duvarda herhangi bir açıklık bulunmamaktadır (Şekil 45).

Şekil 44. Türbe Kuzeydoğu Cephe

Şekil 45. Türbe Kuzeybatı Cephe

Güneybatı iç cephede güney yönünde 60x118 cm ebatlarında pencere açıklığı mevcuttur (Şekil 46). Pencerenin hemen kuzeyinde 23x35 cm derinliği 23 cm olan niş bulunmaktadır. Bu cepheye ait eski görüntülerde cephede pencere ve niş görülmekte olup duvarın pencere üst kotuna kadar beyaz renkli boya ile, yukarısının ise mavi renkli boya ile boyandığı, yine pencerenin üst kotu hizasında nişin üzerinde duvar yüzeyine bir Zülfikar'ın resmedildiği görülmektedir (Şekil 47). Türbenin güneydoğu iç cephesinde 78x110 cm ebatlarında pencere açıklığı bulunmaktadır (Şekil 48). Yapının genelinde kalan sıva kalıntılarından iç cephenin sıvalı ve beyaz/mavi renklerle boyandığı anlaşılmaktadır.

Şekil 46. Türbe Güneybatı Cephe (2023)

Şekil 47. Türbe Güneybatı Cephinin eski hali (VGM-1989)

Şekil 48. Türbe Güneydoğu Cephe

2.2.3. Dış Cephe Özellikleri

Kuzeydoğu cephenin genişliği 6,63 m, yüksekliği 2,45 m'dir (Şekil 49). Cephenin kuzey kenarında yer alan kapı açıklığından geçilerek türbeye girilmektedir. Eski görüntülerinde kapısı basık kemerli olup kilit taşı üzerinde ortada bir çerağ iki yanında ise birer ağaç kabartması yer almaktadır (Şekil 9-10). Günümüzde ise bu kemer ve kilit taşı yok olmuştur.

Şekil 49. Kuzeydoğu Cephe

Kuzeybatı cephede herhangi bir açıklık yoktur (Şekil 50). Cephenin genişliği 6,57 m yüksekliği 1,87 m'dir. Güneybatı cephenin genişliği 6,75 m, yüksekliği 2,74 m'dir (Şekil 51). Cephe ortasında bir adet pencere boşluğu bulunmaktadır. Pencere doğraması yok olmuştur.

Şekil 50. Kuzeybatı Cephe

Şekil 51. Güneybatı Cephe

Güneydoğu cephenin genişliği 6,60 m, yüksekliği 3,57 m'dir. Türbenin güneydoğu cephesi manzaraya hâkim olan cephesidir. Cephe önünde temel duvarları seki oluşturacak şekilde açıkta görülmektedir (Şekil 52). Cephe ortasında bir adet pencere boşluğu bulunmaktadır. Eski resimlerde görülen pencere doğraması yok olmuştur (Şekil 53). Cephenin doğu yönünde üst kotta kuş köşkü bulunmaktadır (Şekil 54). Kuş köşkünün altında ise sağır kemer bulunmaktadır (Şekil 55). Kuş köşkü ile aynı hizada cephenin batısında yine üst kotta başka bir sağır kemer daha görülmektedir (Şekil 56). Her iki kemerde cepheden 5 cm içeride kalmakta olup tuğla ile örülmüş üzeri sıvanmıştır. Yapının inşasında yığma moloz ve kaba yonu taş kullanılmakla birlikte kemer ve hatıllarda tuğla malzemeye yer verildiği görülmektedir. Cepheler taş duvar üzeri sıva+boyalıdır. Bazı yerlerde sıvalar dökülmüştür. Cephelerde niteliksiz harç

ile yapılmış onarımlar görülmektedir. Tüm cepheyi taş saçak kuşatmaktadır. Saçağın 40 cm altında 5 cm dışarıya taşan ve tüm cepheyi dolaşan sıva ile oluşturulan silme mevcuttur. Silmenin hemen altında da 4 cm yüksekliğinde kabartma şeklinde dalgalı silme şeklinde süsleme bulunmaktadır (Şekil 57).

Şekil 52. Türbe Güneydoğu Cephe (2023)

Şekil 53. Güneydoğu Cephe pencere (Turgut TAHMAZ'dan- 1993)

Şekil 54. Kuş Köşkü

Şekil 55. Kuş Köşkü altındaki sağır kemer

Şekil 56. Cephenin batısındaki sağır kemer

Şekil 57. Dalgalı silme şeklindeki süsleme

1.2.1. Tekkede Bulunan Diğer Birimlerin Kalıntıları

Tekkenin türbe dışındaki diğer birimleri hakkında yeterli bilgi ve belge bulunmadığından işlevleri hakkındaki düşüncelere çalışmanın değerlendirme ve karşılaştırma bölümünde yer verilecektir. Burada daha çok birimlerin mevcut durumları hakkında durulacaktır (Şekil 58-59). Tekkeyi oluşturan diğer birim kalıntılarının üst kotları tamamen yıkılmış sadece alt kotta bulunan duvarlar görülmektedir. Türbe arkasındaki kalıntıların kuzeybatı yönünde bulunan taş istinat duvarları eğimli

yamaca set oluşturmuştur. Ayrıca alanın güney yönünde aşağı yol kotuna kadar dik yamaçlı, ormanlık alan bulunmaktadır. Tekkenin geri kalan odalarını oluşturan mahallerin sadece beden duvarları günümüzde ayakta. Duvarların devamında ne kadar yükseldiği, çatısı vb. diğer mimari izler anlaşılmamaktadır. Duvarlar genelde kapatılan kapı boşluk izleri varsa fark edilmektedir. Duvarda nişler var ise mevcut kısımda görülmektedir. Tekke odalarında yapılan kazı çalışmaları sonrasında iki mahalde (Z05-Z08) taş döşeme açığa çıkmıştır. Diğer mahaller toprak döşemlidir. Tekkenin güney yönünde bir tane de havuz yer almaktadır. Kuzey yönünde arazinin eğiminden ötürü teraslama yapmak için yığma taş ile örülmüş istinat duvarları bulunmaktadır.

Şekil 58. 2023 Yılı Hava Fotoğrafi

Şekil 59. Tekkede Bulunan Birimlerin Planı

Z02 Mahal, 9,28x6,83 m boyutlarındadır. Kuzey ve batı yönünde duvarlar vardır (Şekil 60-61). Mevcut duvarlar min. 60 ile max.135 cm arası değişen yüksekliğe sahiptir. Zemini topraktır. Doğu yönünde türbe vardır. Güney yönünde duvar yoktur.

Şekil 60. Z02 Mahal Kuzey Cephe

Şekil 61. Z02 Mahal Batı Cephe

Z03 Mahal, 2,85x3,31 m boyutlarındadır. Kuzey, doğu ve batı yönünde 60 cm yüksekliğinde moloz taş ve toprak yığılı duvarları bulunmaktadır (Şekil 62-63). Zemini topraktır.

Şekil 62. Z03 Mahal Kuzey Cephe

Şekil 63. Z03 Mahal Batı Cephe

Z04 Mahal, 9,61x4,38 m boyutlarındadır. Zemini topraktır. Kuzey yönünde Z05 Mahaline geçilen boşluk ve devamında üstü yıkılmış duvarlar yer almaktadır (Şekil 64). Duvar min. 65 ile max. 100 cm arası değişen yüksekliğe sahiptir. Doğu yönündeki duvar yükseklikleri min. 110 ile max. 167 cm arasında değişmektedir (Şekil 65). Güney yönündeki duvar yüksekliği min. 45 ile max. 100 cm olup batısında kapı boşluğu mevcuttur (Şekil 66). Batı yönünde bulunan duvar yüksekliği min. 65 ile max. 215 cm'dir (Şekil 67). Z06 mahaline geçilen kapı boşluğu bulunmaktadır. Zeminde yerde duvar izleri görülmektedir.

Şekil 64. Z04 Mahal Kuzey Cephe

Şekil 65. Z04 Mahal Doğu Cephe

Şekil 66. Z04 Mahal Güney Cephe

Şekil 67. Z04 Mahal Batı Cephe

Z05 Mahal, 4,09x5,85 m boyutlarındadır. Kuzey yönündeki duvar min. 105 ile max. 152 cm arası yükseklikte değişmektedir (Şekil 68). Taş duvarda 33x22 cm boyutlarında niş boşluğu görülmektedir. Batı yönünde duvar örgüsü izi bellidir. Doğu yönünde moloz taş ve toprak yığılı olan duvar devam etmektedir. Zeminde kazılar sonucunda doğal taş döşemeye ulaşılmıştır. Mahalde 5 cm yüksekliğinde kot farkı bulunan iki döşeme kotu bulunmaktadır. Doğu ve batı yönünde ortalama 100 cm yüksekliğinde moloz taş ve toprak yığılı olan duvarları bulunmaktadır (Şekil 69).

Şekil 68. Z05 Mahal Kuzey Cephe

Şekil 69. Z05 Mahal Batı Cephe

Z06 Mahal, 3,81 x 5,41 m boyutlarındadır. Kuzey yönünde ortalama 85 cm yüksekliğinde moloz taş ve toprak yığılı olan duvarı bulunmaktadır. Doğu yönündeki duvar ortalama 120 cm yüksekliğindedir (Şekil 70). Güney yönündeki duvar min. 80 ile max. 206 cm arası değişen yüksekliktedir (Şekil 71). Batı yönünde de ortalama 50 cm yüksekliğinde moloz taş ve toprak yığılı olan duvarı bulunmaktadır. Zemini topraktır.

Şekil 70. Z06 Mahal Doğu Cephe

Şekil 71. Z06 Mahal Güney Cephe

Z07 Mahal, 3,65 x 5,34 m boyutlarındadır. Zemini topraktır. Kuzey yönündeki duvar yüksekliği min. 120 ile max. 245 cm arasındadır (Şekil 72). Alt kotlarda sıvalar görülmektedir. Üst kotların sıvaları dökülmüştür. Doğu yönündeki duvar min. 143 ile max. 225 cm arası değişen yüksekliktedir. Alt kotta sıvalar bulunmaktadır. Batı yönündeki duvar ortasında zeminde taş basamak bulunmaktadır (Şekil 73). Bu taşın orta hizasında duvar üzerinde künk görülmektedir. Duvar ortalama 85 cm yüksekliktedir. Alt kotta sıva+boya görülmektedir.

Şekil 72. Z07 Mahal Kuzey Cephe

Şekil 73. Z07 Mahal Batı Cephe

Z08 Mahal, 2,66 x 4,96 m boyutlarındadır. Mahalde kazılar sonrasında doğal taş döşeme açığa çıkmıştır (Şekil 74). Kuzey yönünde bulunan açıklıktan Z09 mahaline geçilmektedir. Açıklığın batı yönünde bulunan duvar ortalama 90 cm yüksekliğindedir. Doğu tarafında bulunan duvar ortalama 90 cm yüksekliğindedir (Şekil 75). Duvarın orta hizasında duvar üzerinde künk görülmektedir. Batı yönünde bulunan duvar min. 60 ile max. 175 cm arası değişen yüksekliktedir. Güney yönünde sadece duvar kalıntısı ayakta. Duvarın doğu yönü yıkılmıştır.

Şekil 74. Z08 Mahal Taş Döşeme

Şekil 75. Z08 Mahal Doğu Cephe

Z09 Mahal, Mahal 3,94x4,66 m boyutlarındadır. Kuzey yönünde ortalama 100 cm yüksekliğinde moloz taş ve toprak yığılı olan duvarı bulunmaktadır (Şekil 76). Zemini topraktır. Doğu yönünde bulunan duvar ortalama 100 cm yüksekliğindedir (Şekil 77). Güney tarafında bulunan duvar ortalama 90 cm yüksekliğindedir. Batı yönünde bulunan duvar yüksekliği min. 150 ile max. 180 cm arasındadır.

Şekil 76. Z09 Mahal Kuzey Cephe

Şekil 77. Z09 Mahal Doğu Cephe

Z10 Mahal, 2,74x4,18 m boyutlarındadır. Kuzey yönünde bulunan duvar min. 115 ile max. 150 cm arası değişen yüksekliktedir (Şekil 78). Duvarın doğu yönünde moloz taş ve toprak yığılıdır. Batı yönünde duvar örgüsü daha belirgindir. Zemini topraktır. Doğu yönünde bulunan duvarın *yüksekliği* min. 95 ile max. 215 cm arasındadır (Şekil 79). Kuzey yönünde duvar örgüsü görülmektedir. Güney yönünde ortalama 70 cm yüksekliğinde moloz taş ve toprak yığılı olan duvarı bulunmaktadır. *Güney* cephede toprak yığını bulunmaktadır (Şekil 80). Batı cephenin kuzey yönünde duvar ayakta (Şekil 81). Güney yönü yıkılmıştır.

Şekil 78. Z10 Mahal Kuzey Cephe

Şekil 79. Z10 Mahal Doğu Cephe

Şekil 80. Z10 Mahal Güney Cephe

Şekil 81. Z10 Mahal Batı Cephe

Z11 Mahal, 4,08 x 4,18 m boyutlarındadır. Kuzey yönünde bulunan duvarın batı yönünde kemer (muhtemelen ocak) olduğu mevcut duvar izinden anlaşılmaktadır (Şekil 82). Zemini topraktır. Doğu yönüne bitişik mahalın kuzey köşesinde 45 cm yüksekliğinde duvarları bulunan su deposu yer almaktadır (Şekil 83). Depo ölçüleri 1,28 x 1,74 m boyutlarındadır. *Güney yönünde* toprak yığını bulunmaktadır. Batı

yönünde kuzey yönünde 125 cm yüksekliğinde duvar kalıntısı bulunmakta olup güney yönü yıkılmış ve toprak yığıdır.

Şekil 82. Z11 Mahal Kuzey Cephe

Şekil 83. Z11 Mahal Doğu Cephe ve su deposu

Z10 ve Z11 Mahalin Batısında Bulunan Koridor, ortalama 135 cm genişliğindedir (Şekil 84-85). Zemini topraktır. Koridorun batı yönünde ortalama 1 m yüksekliğinde duvar izleri bulunmaktadır.

Şekil 84-85. Koridor ve Batı Cephe Duvarı

Z12 ve Z13 Mahal, tekkenin güney köşesinde bulunan son kütle olup, tekkedeki kalıntıların karşı yönündedir. İki oda yan yanadır. Z12 mahalinde bulunan kapı boşluğundan yapıya girilmektedir. Duvarların devamı ve çatısı bilinmemektedir. **Z12 Mahal**, 3,58x4,08 m boyutlarındadır (Şekil 86-87). Kuzey yönünde bulunan duvar ortalama 150 cm yüksekliktedir. Doğu yönünde 97 cm genişliğinde kapı boşluğu yer almaktadır. Zemini topraktır. Doğu yönünde bulunan duvar min. 60 ile max. 130 cm arası değişen yüksekliktedir. Kuzey yönünde 77 cm genişliğinde kapı boşluğu yer almaktadır. Mahalin güney yönünde duvar bulunmamaktadır. Batı yönünde bulunan duvar min. 60 ile max. 130 cm arası değişen yüksekliktedir.

Şekil 86. Z12 Kuzey ve Batı Cephe

Şekil 87. Z12 Mahal Doğu Cephe

Z13 Mahal, Mahal 3,60x3,83 m boyutlarındadır. Kuzey yönünde bulunan duvar min. 75 ile max. 210 cm arası değişen yüksekliktedir. Zeminini topraktır. Doğu yönünde bulunan duvar min. 65 ile max. 230 cm arası değişen yüksekliktedir (Şekil 88). Duvarın kuzey yönünde 42x72 cm boyutlarında 40 cm derinliğinde niş bulunmaktadır. Mahalin güney yönünde duvar bulunmamaktadır. Batı yönünde bulunan duvar min. 60 ile max. 130 cm arası değişen yüksekliktedir (Şekil 89). Kuzey yönünde 77 cm genişliğinde kapı boşluğu yer almaktadır.

Şekil 88. Z13 Mahal Doğu Cephe

Şekil 89. Z13 Mahal Batı Cephe

Havuz, türbenin güney yönünde Z04 Mahalinin karşısında yer almakta olup 3,48x3,51 m boyutlarındadır (Şekil 90). Havuzun basamak yüzeylerinde çimento harçlı sıvalar bulunmaktadır.

Şekil 90. Havuz

3. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Çanakkale İli, Eceabat İlçesi, Kilitbahir Köyü sınırları içerisinde yer alan Kadri Baba Tekkesi 17. yüzyıldan itibaren var olduğu anlaşılan bir Bektaşî tekkesidir. Bektaşîliğin yasaklandığı 1826 yılında, yıkılan tekkeler arasında ismi yer almayan yapı, farklı isimlerle günümüze kadar gelebilmiştir. Tekke; hazire, türbe ve diğer birimler olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Yapı topluluğu ile ilgili bilgi veren kaynaklardan 20. yüzyılın ortalarına kadar büyük ölçüde sağlam olduğu anlaşılmakla birlikte günümüzde harap haldedir. Hazire talan edilmiş, defincilerin hedefi haline gelmiş, birçok mezar yeri kazılmış, mezarlar ve mezar taşları etrafa dağıtılarak bazıları parçalanmıştır. Türbe, kısmen sağlam olmakla beraber geçmişine

dair görsel belgeler de yapının eski halinin anlaşılabilmesi için yeterlidir. Tekkenin diğer birimleri ise yapı topluluğunun en çok zarar gören kısmıdır. Geçmişine dair de yeterli bilgi ve belge bulunmamaktadır. Bu nedenle kendi içerisinde birçok bölümden oluşan ibadetin ve yaşamın sürdürüldüğü bu bölüm hakkında mevcut arkeolojik izler ve diğer benzer tekkelerdeki birimlerle bir karşılaştırma yapılmak suretiyle işlevleri hakkında çıkarımlarda bulunulmaya çalışılacaktır.

Hazire alanında doğal taş döşeme yol, mezarlar, mezar taşları ve kaba yonu taş ile örülmüş set duvarlar yer almaktadır. Hazire kısmı kaçak kazılar nedeniyle zarar görmüştür. Hazire yaklaşık 76 m uzunluğunda ve 10-15 m genişliğinde bir alanı kaplamaktadır. Çalışmalar sırasında Yıldız Tabya'dan itibaren taş döşeli bir yolun tekke içerisine kadar geldiği anlaşılmıştır. Alanın doğu ve batı yönünde kaba yonu taş ile örülmüş mezarlar yer almaktadır. Doğu yönünde 9, batı yönünde 19 olmak üzere toplam 28 mezar bulunmaktadır. Orta kısımda ise hazirenin doğal arazi eğimine set oluşturacak şekilde taş ile örülmüş istinat duvarları yapılarak duvar önü ve arkasında yollar oluşturulmuştur. Hazirenin istinat duvarları hizasında üst yol üzerinde kazılmış mezar çukurları yer almaktadır. Hazire alanında devrilmiş, yana yatmış mezar taşı ve mezar başlıklarının etrafa saçılmış oldukları görülmüştür. Bu alanda 14 başucu taşı, 12 ayakucu taşı ve bir başlık olmak üzere toplam 27 parça mezar taşı bulunmaktadır. Bunların en erkeni bir dönem tekkeye ismini veren Saka Baba'ya ait M.1766/1767 (H. 1180) tarihli taştır. En geç tarihli ise M. 1906/1907 (H. 1324) tarihli Mahmut Efendi'ninkidir. Başucu taşlarından anlaşıldığı kadarıyla mevcut mezar taşlarının 11'i erkek, 3'ü kadın mezar taşıdır. Haziredeki mezarların eski durumlarıyla ilgili tek bir görsele ulaşılabilmektedir. O da türbenin hemen kapısı önünde yer alan mezardır. Günümüzde mezar kazılarla tahrip edilmiş, içerisine başka bir mezara ait başucu taşı atılmıştır (Şekil 91). Eski görüntülerde bu mezarın demir parmaklıklı bir kafesle kuşatıldığı ve içerisinde mezara ait elifi taçlı Saka Baba'nın başucu taşının yer aldığı görülmektedir (Şekil 92).

Şekil 91. Saka Baba'nın mezarının günümüzdeki hali

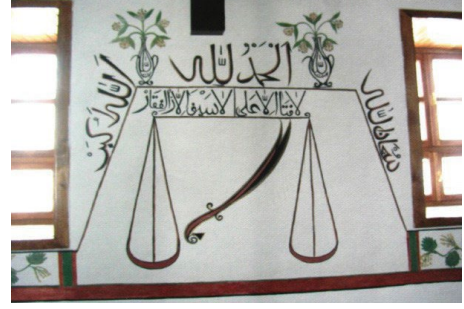
Şekil 92. Demir kafes içerisine alınmış Saka Baba'nın mezarının eski hali (Turgut TAHMAZ'dan-1993)

Büyük ölçüde günümüze sağlam bir şekilde ulaşan Türbe 6,63 x 6,60 m boyutlarında kare planlı bir yapıdır. Bugün dört duvarı ayakta olup çatısı yıkılmış, iç ve dış cephesi ile kapısı zarar görmüştür. Yapının eski haline ait görüntüler restorasyonu için yeterince bilgi verir niteliktedir. Bu görüntülere göre yapının örtü sistemi içten bağıdadi sıvalı sekizgen yıldız tavanlı, dıştan alaturka kiremitle örtülü piramidal çatıdır. Türbenin zemini toprak+şap döşeme olup içerisnde iki sanduka bulunmaktadır. Yapının kuzeydoğu iç cephesi kapı boşluğu dışında masiftir. Kuzeybatı iç cephesi tamamen masif olup herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Güneybatı iç cephede

güney yönünde 60x118 cm ebatlarında pencere açıklığı mevcuttur. Pencerenin hemen kuzeyinde 23x35 cm derinliği 23 cm olan niş bulunmaktadır. Geri kalan duvar yüzeyleri masiftir. Bu cepheye ait eski görüntülerde pencere üst kotuna kadar beyaz renkli boya ile, yukarısının ise mavi renkli boya ile boyandığı, yine pencerenin üst kotu hizasında nişin üzerinde duvar yüzeyine bir Zülfikar'ın (Arslan, 2020: 235-275) resmedildiği görülmektedir (Şekil 93-94).

Şekil 93. Türbe duvarında eskiden yer alan Zülfikar (VGM-1989)

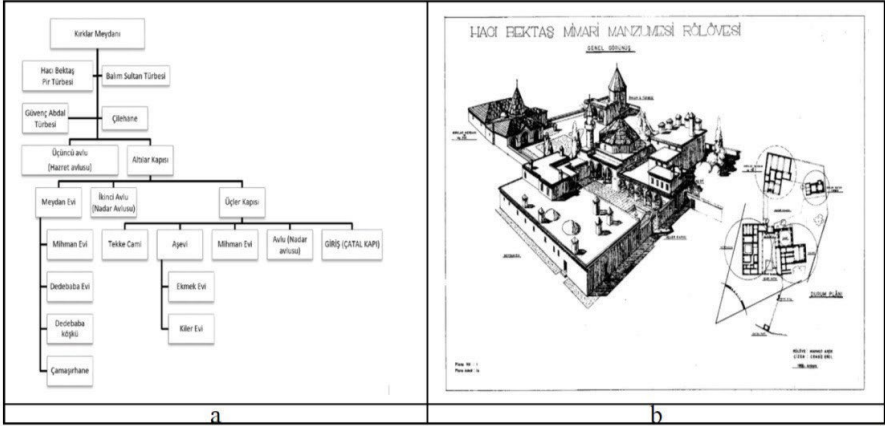
Şekil 94. Konya Ereğli Büyük Dede Köyü Camii'ndeki Zülfikar (Arslan'dan)

Güneydoğu iç cephesinde 78x110 cm ebatlarında pencere açıklığı bulunmaktadır. Yapının genelinde iç cephenin sıvalı ve beyaz/mavi renklerle boyandığı anlaşılmaktadır. Yapının dış cephesi iç cepheye göre daha az zarar görmüş olup saçak altı sıvalı+boyalı bir kuşak şeklinde kalan kısımları derz dolgulu duvar şeklindedir. Kuzeydoğu dış cephe kapı boşluğu dışında masiftir. Kapı basık kemerli olup kilit taşı üzerinde ortada bir çerağ (Harman, 2018: 675-696) iki yanında ise birer ağaç kabartması yer almaktadır (Şekil 9-10, 95). Kuzeybatı cephede herhangi bir açıklık yoktur. Güneybatı cephenin ortasında bir adet pencere boşluğu bulunmaktadır. Pencere doğraması ahşaptır. Türbenin güneydoğu cephesi manzaraya hâkim olan cephesidir. Cephe önünde temel duvarları seki oluşturacak şekilde açıkta görülmektedir. Cephe ortasında ahşap doğramalı bir adet pencere boşluğu bulunmaktadır. Cephenin doğu yönünde üst kotta kuş köşkü (Akalin Eryavuz, 2002: 472-473) bulunmaktadır. Kuş köşkünün altında ise sağır kemer bulunmaktadır. Kuş köşkü ile aynı hizada cephenin batısında yine üst kotta başka bir sağır kemer daha görülmektedir. Her iki kemerde cepheden 5 cm içeride kalmakta olup tuğla ile örülmüş üzeri sıvanmıştır. Tüm cepheyi taş saçak kuşatmaktadır. Saçağın 40 cm altında 5 cm dışarıya taşan ve tüm cepheyi dolaşan sıva ile oluşturulan silme mevcuttur. Silmenin hemen altında da 4 cm yüksekliğinde kabartma şeklinde dalgalı silme şeklinde süsleme bulunmaktadır. Yapının inşasında yığma moloz ve kaba yonu taş kullanılmakla birlikte kemer ve hatıllarda tuğla malzeme yer verildiği görülmektedir.

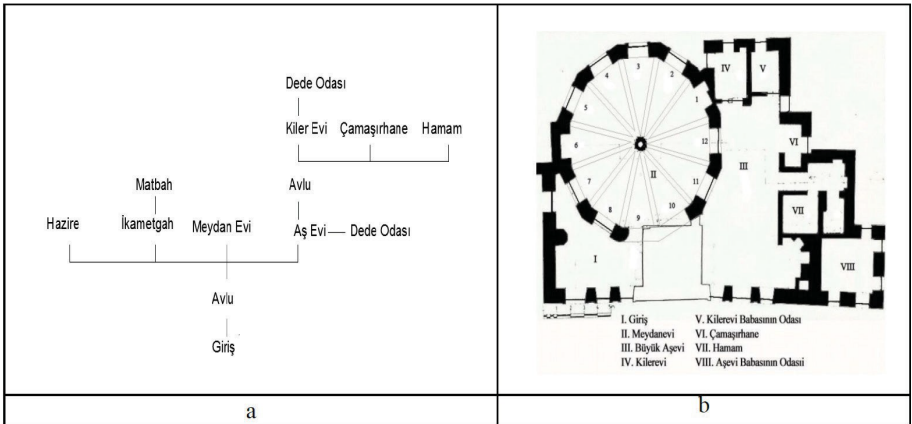
Şekil 95. Selman Cemâlî Baba ve bir dervîşi meydan evinde çerağla gösteren resim (Harman'dan)

Türbenin güneybatısında yer alan diğer birimlerin üst kotları tamamen yıkılmış, sadece alt kotta bulunan duvarları kalmıştır. Duvarların devamında ne kadar yükseldiği, çatısı vb. gibi mimari izler anlaşılmamaktadır. Duvarlar genelinde kapatılan kapı boşluk izleri varsa fark edilmektedir. Duvarda nişler var ise mevcut kısımda görülmektedir. Tekke odalarında yapılan kazı çalışmaları sonrasında iki mahalde (Z05-Z08) taş döşeme açığa çıkmıştır. Diğer mahaller toprak döşemedir. Tekkenin kuzey yönünde yığma taş ile örülmüş istinat duvarları, güney yönünde havuz yer almakta olup aşağı yol kotuna kadar dik yamaçlı, ormanlık alan bulunmaktadır. Bu haliyle kendi içerisinde birçok bölümden oluşan ibadetin ve yaşamın sürdürüldüğü bu bölümün birimlerini tanımlamak oldukça zordur. Bu nedenle öncelikle bir Bektaşî tekkesinde genel itibarıyla hangi bölümlerin bulunması gerektiğine bakmak gerekir. Bir Bektaşî tekkesinde bulunması gereken temel bölümler; tekkenin yönetim merkezi olan ve Dede Baba tarafından yönetilen içerisinde tekkenin değerli eşyalarının bulunduğu Kiler Evi, tekkenin mutfak, yemekhane ve erzak deposunun bulunduğu Aş Evi, tekkenin günlük ihtiyaçlarının karşılandığı ve burada yaşayan dervişlerin barınmaları için mekanlar içeren Ekmek Evi, tekkeye gelen konukların barınmasının sağlandığı Mihman Evi/At Evi, tarikat ayinlerinin yapıldığı ve tekkenin ana bölümü olan Meydan Evi ile yıkanma ve abdest ihtiyacı için oluşturulan birimlerdir (Doğan, 2022: 68-84). Bektaşî tekkelerinde bulunması gereken birimler birçok yapıda karşımıza çıkmakla birlikte düzenleniş biçimleri farklılık göstermektedir. Bunların başında bugün Nevşehir ilinde yer alan ve 13. yüzyılda kurulan Hacı Bektaş Veli Tekkesi gelir. (Şekil 96) Tekkede, tarikat ritüelinin icra edildiği, sohbet toplantılarının, cem ayinlerinin yapıldığı “Meydan Evi”, sadece yemek pişirmek için değil aynı zamanda dervişlerin eğitimi için de önemli sayılan “Aşevi” ve bununla bağlantılı “Dede Evi”, tarikat eşyasının saklandığı “Kiler Evi”, kahve ocaklı “Mihman Evi”, Ekmek Evi, gelip giden misafirlerin konuk edildiği misafirhane ve köşk, Pir makamına bağlı olarak “Kırklar Meydanı”, çilehane, tarikat piri ve gömülü oldukları türbeler; ayrıca dervişlerin ve muhiplerin kabirlerini barındıran hazire gibi ziyaret bölümleri bulunmaktadır. Meydan Evi burada kare planlı olup, tüteklilikli örtüsü, Alevi ritüellerinin yapıldığı birçok “meydan”da tekrarlanan bir prototip olmuştur (Ekimci, 2021: 325-326). Düzenleniş açısından belirli bir sıralanışla mekanların dizildiği görülür. Bununla birlikte avlu gibi açık alanlarla mekanlar birbirine bağlanmıştır.

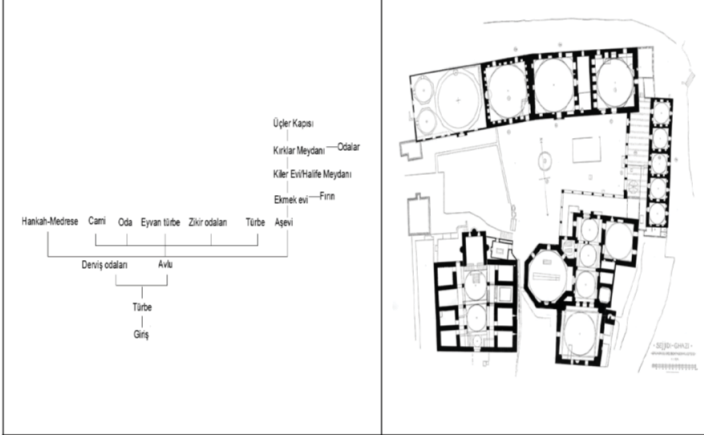
Şekil 96. Hacı Bektaş Veli Tekkesi işlev şeması (Ekimci'den)

Yine İstanbul'da yer alan ve 14. yüzyıldan itibaren varlığı kabul edilen ancak birçok değişiklikler geçirdikten sonra günümüze ulaşan Şahkulu Sultan Dergâhı planlanış ve düzen açısından ideal bir Bektaşî tekkesi olarak kabul edilmiştir (Şekil 97). Tekkedeki tüm birimler bir bütün gibi düşünülmüş kapalı bir yapılar topluluğu tasarlanmıştır. Tekkeye girişten hemen sonra ortasında bir direk bulunan onikigen planlı Meydan Evi gelir. Meydan Evinden sonra ayrı bir birim olan ve diğer tüm birimleri içerisinde barındıran bölüm yer alır. Bu bölüme giriş ayrı düşünülmüştür. Bu bölümde girişten sonra sırasıyla Büyük Aşevi, Kiler Evi, Kiler Evi babasının hücresi, Çamaşırhane, Hamam, Hela ve Aşevi babasının hücresi gelir. Bu tekkede en büyük farklılık Meydan Evinin onikegen planı olmuştur. Kare, sekizgen ve ongen planların daha önce uygulandığı görülmekle birlikte burada Bektaşîlikteki Oniki İmam kültüründen dolayı böyle bir planın tercih edildiği düşünülmektedir (Kocadağ, 1998: 84-108). Bu haliyle Şahkulu Sultan Dergâhı payitahtta inşa edilmiş tüm birimleriyle bir bütünü oluşturan bir Bektaşî tekkesi olmuştur. Bununla birlikte Anadolu ve Balkanlarda inşa edilen Bektaşî tekkelerinde bu şekilde ideal bir tekke düzeni bulmak her zaman pek de mümkün olmamaktadır.

Şekil 97. Şahkulu Sultan Dergâhı işlev şeması (Ekimci'den)

Eskişehir’de yer alan ve 13. yüzyılda inşa edilen Seyit Battal Gazi Tekkesi bir avlu çevresinde gelişen yapılar topluluğundan oluşmaktadır (Şekil 98). Avlunun kuzey kanattan itibaren doğudan batıya doğru yan yana dizilmiş Aşevi, Ekmek Evi, Kiler Evi/ Halife Meydanı ve Kırklar Meydanı ve ona bağlı dede odaları bulunur. Meydan Evi yine burada kare planlı olarak tasarlanmıştır. Bununla beraber bir Bektaşî tekkesinde bulunması gereken birimlere sahiptir (Ekimci, 2021: 328-330).

Şekil 98. Seyit Gazi Tekkesi işlev şeması (Ekimci'den)

Bektaşî tekkelerinde standart bir plan olmamakla birlikte belirli yapıların hemen hepsinde yer aldığı ve bunların bir avlu çevresinde toplandığı görülmektedir. Bu kapsamda Kadri Baba Tekkesini değerlendirecek olursak hem taşrada yer alması hem de bulunduğu arazinin zorluğu ve darlığı nedeniyle geniş bir alanı kaplamamakta olduğu ve bir avlu etrafında toplanmak yerine dar bir -taş döşemeli- yolun iki yanına sıralı yapılardan oluştuğu söylenebilir. Bununla birlikte bir Bektaşî Tekkesinde tüm birimlerin daha önceki örneklerde olduğu gibi burada da bulunması gerektiği açıktır. Daha önce de belirttiğimiz üzere bugün Türbe dışında oldukça harap halde olan bu birimlerin hangisinin ne olduğunu tespit etmek oldukça zordur. Bu nedenle yukarıda verdiğimiz örneklerdeki birimler ve yapı üzerindeki arkeolojik veriler ışığında bir tespit yapılmaya çalışılacaktır. Tekkenin birimleri mimari tanımlarının yapıldığı bölümdeki sırasıyla irdelenecektir.

Türbenin batısında yer alan ve diğer birimlerin en büyük yapısı olan **Z02 Mahal**, boyutu ve türbeye olan yakınlığı itibarıyla ilk etapta Meydan Evi olarak düşünülmüş, ancak bir duvarına ve örtüsü sitemine dair hiç iz olmaması bu ihtimali zayıflatmıştır. Bu nedenle burası tekkeye ziyaret için gelenlerin karşılandığı bir açık mekân olarak kabul edilebilir. Bunun hemen gerisinde yer alan **Z03 Mahalin** ise boyutu itibarıyla -**Z02 Mahalin** Meydan Evi olduğu kabul edilirse- hazırlık mekânı veya bir depo olduğu düşünülebilir. **Z02 ve Z03 Mahallerine** bitişik olan **Z04 Mahale** giriş taş döşemeli yola bakan güney cephedeki kapıdan sağlanmaktadır. Bu bölümden kapı açıklıklarıyla **Z05, Z06 ve Z07** mahallere geçiş yapılabilmektedir. Ancak **Z07**'ye geçiş sağlanan kapının sonradan kapatılarak iptal edildiği görülmüştür. **Z04 Mahale** girişin hemen batısında hela olduğu düşünülen bölüm vardır. Bu haliyle hem helanın burada bulunması hem de diğer bölümlere geçiş imkânı vermesi nedeniyle bu alanın bir geçiş mekânı hüviyetinde olduğu sanılmaktadır. **Z04 Mahalin** içerisinde bir kapı ile geçiş sağlanan ve kot olarak daha yüksek tutulan **Z05 Mahale** girişin hemen

karşısındaki duvarda bir niş boşluğu görülmektedir. Bu bölümün zemini taş döşemeli olup doğu tarafında 5 cm yüksekliğinde bir seki bulunmaktadır. Başta mutfak olarak düşünülen ancak herhangi bir ocak kalıntısına rastlanmayan bu bölümün taş döşemeli sekisiyle daha özenli olması belki de meydan evinin burası olması ihtimalini de düşündürmüştür. Ancak bunu destekleyecek daha fazla veriye ihtiyaç vardır. Yine **Z04 Mahalin** içerisinden bir kapı ile geçiş sağlanan **Z06 Mahalin** kuzey duvarında bir ocak nişine ait olduğu düşünülen izler görülmektedir. 1915 Çanakkale Savaşları sırasında çekilen fotoğrafta da burada küçük bir baca görülmektedir. Bu haliyle **Z06 Mahalin** mutfak olduğu ihtimali üzerinde durmak gerekir. **Z07 Mahalin Z04 Mahale** açılan kapısı sonradan kapatılmış onun yerine güney cephede taş döşemeli yola bakan yeni bir kapı açılmıştır. Bu mekânda batı yönündeki duvar ortasında bir künk ve altında zeminde iki parçadan oluşan yüzeysel olarak oyulmuş taş kurna bulunmaktadır. Bu nedenle helanın hemen arkasında ve geçiş mekanına yakın olan mekânın abdest alma vb. ıslak hacim olarak kullanıldığı düşünülmektedir. **Z06 ve Z07 Mahallere** bitişik olan ve girişi güney yöndeki taş döşemeli yoldan sağlanan **Z08 Mahalin** kuzey yönünde bulunan açıklıktan **Z09 Mahaline** geçilmektedir. Birbiri içerisinden geçilen bu iki bölümün tekkeye gelen misafirlerin ağırlandığı misafirhane/kahve ocağı veya derviş odaları olduğu düşünülmektedir. Türbeden itibaren batıya doğru devam eden bu yapı kütesinin sonunda yer alan **Z10 ve Z11 Mahallerin** girişi yine güneydeki taş döşemeli yoldan bir kapı ile bu iki mahalin önündeki holden sağlanmıştır. Yoldan bir kapı ile hole oradan da her iki bölüme de ayrı ayrı kapılardan geçilmektedir. **Z11 Mahalin** kuzey yönünde bulunan duvarın sol tarafında büyük bir ocağa ait olduğu düşünülen bir niş bulunmaktadır (*Şekil 99*). 1915 Çanakkale Savaşları sırasında çekilen fotoğrafta da burada büyük bir baca görülmektedir (*Şekil 100*). Doğu yönüne bitişik mahalin kuzey köşesinde 45 cm yüksekliğinde duvarları bulunan su deposu/maksem yer almaktadır. Öncelikle bu iki bölümün yapının tamamından farklı olarak -sıcaklığın korunması amacıyla- sanki izole edilmek istenircesine bir hol vasıtasıyla ayrı bir girişinin olması bununla birlikte hem ocak nişi hem de bitişigindeki su deposu bu bölümlerin yıkanmaya ait birimler olduğunu düşündürmektedir. **Z12 ve Z13 Mahaller** tekkenin güney köşesinde bulunan son kütle olup tekkede bulunan kalıntıların karşı yönündedir. Birbiri içerisinden geçilen iki oda yan yanadır. Bu odaların barınma amaçlı derviş odaları olduğu sanılmaktadır. **Havuz** türbenin güney yönünde **Z04 Mahalin** karşısında yer almaktadır. Başta Hacı Bektaş Tekkesi olmak üzere birçok Bektaşî tekkesinde rastlanan Havuz, Bektaşilikte suya verilen önemin bir simgesi olarak burada da yerini almıştır.

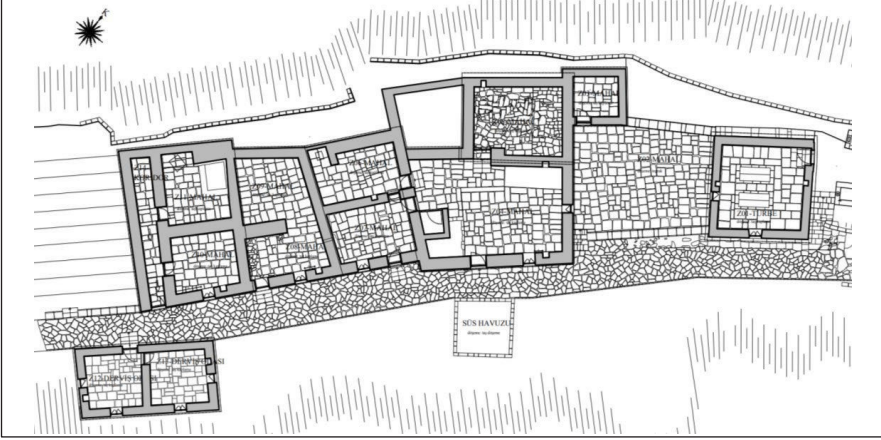

Şekil 99. Z11 Mahalin kuzey yönünde bulunan duvarın sol tarafında büyük bir ocağa ait olduğu düşünülen bir niş

Şekil 100. Münim Mustafa Pekselek tarafından 1915 yılında Çanakkale Muharebeleri esnasında çekilen fotoğrafın sağında tekkenin batı yönündeki ocaklı mekânın görünüşü (Ahmet Yurttakal Arşivi- Sabah'tan naklen)

Tekkenin diğer birimlerine ait tüm bu çıkarımlardan arazinin durumu göz önünde bulundurulurken, bir avlu etrafında yapıların toplanması yerine, türbeden itibaren doğu batı doğrultusunda tekkeye ulaşımın da sağlandığı taş döşemeli yolun daha çok kuzeyinde olacak şekilde yapıların toplandığı güneyde ise havuz ve iki odanın yerleştirildiği bir düzenleniş söz konusudur (Şekil 101). Bu birimlerin işlevleri üzerine yukarıda yapılan çıkarımlara göre; içerisinde tekkenin değerli eşyalarının bulunduğu Kiler Evi, tekkenin mutfak, yemekhane ve erzak deposunun bulunduğu Aş Evi, tekkenin günlük ihtiyaçlarının karşılandığı ve burada yaşayan dervişlerin barınmaları için mekanlar içeren Ekmek Evi, tekkeye gelen konukların barınmasının sağlandığı Mihman Evi/At Evi, tarikat ayinlerinin yapıldığı ve tekkenin ana bölümü olan Meydan Evi ile yıkanma ve abdest ihtiyacı karşılayan birimlerin Kadri Baba Tekkesi'nde de var olduğu görülmektedir.

Şekil 101. Tekkenin Restitüsyon Planı

Sonuç

Çanakkale İli, Eceabat İlçesi, Kilitbahir Köyü sınırları içerisinde yer alan Kadri Baba Tekkesi, 17. yüzyıldan itibaren varlığı bilinen bir Bektaşî tekkesi olup, 20. yüzyılın ilk yarısına kadar korunmuş sonrasında ise harap hale gelmiştir. Yapı günümüze kadar farklı isimlerle anılmıştır. 1757 yılından 1801 yılına kadar “Kadri Baba Zaviyesi”, 1801 yılından 1838 yılına kadar “Saka Baba Dergâhı”, 1838 yılından 1850 yılına kadar “Kabataşlı Tekkesi”, 1850 yılından 1915 yılına kadar “Saka Baba Tekkesi”, 1915 yılından 1990 yılına kadar “Kadir Dede Tekkesi”, 1990 yılından günümüze kadar ise “Kadir Baba Tekkesi” ya da “Kadri Baba Tekkesi” gibi çeşitli isimlerin yapı için kullanıldığı görülmüştür. Buradan yapının ilk isminin “Kadri Baba Tekkesi” olduğu anlaşılabilir. Birlikte başka isimlerle de anıldığı anlaşılmıştır. Bu nedenle tekkenin, ilk ismi ve bölge halkı tarafından da kabul edilmiş olan “Kadri Baba Zaviyesi” ile birlikte diğer üç isimle aynı anda anılması doğru olacaktır.

Tekke; hazire, türbe ve diğer birimler olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. Defnecilerin hedefi haline gelen ve birçok kaçak kazının yapıldığı hazire alanında toplam 28 mezardan sadece 14'üne ait başucu taşı bulunabilmiştir. Alanda bulunan çeşme kitabesinin yeri tespit edilememiştir. Türbe, büyük ölçüde sağlam olup, geçmişine dair bilgi ve belgeler yapının restorasyonu için yeterlidir. Yapı topluluğunun en çok zarar gören kısmı olan tekkenin diğer birimlerinin ise yetersiz bilgi, belge ve arkeolojik izler nedeniyle restore edilmesi mümkün görünmemektedir.

Sonuç olarak, Kadri Baba Tekkesi, plan, malzeme ve teknik bakımdan Bektaşî Tekkelerinin genel özellikleri yansıtan, boyutları ve konumu itibarıyla da kentin önemli yapılarından birini teşkil etmektedir. Bu bağlamda tekkenin ilkeler doğrultusunda restore edilerek korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- AKÜN, Ömer Faruk. (1994). “Divan Edebiyatı”. İslam Ansiklopedisi, 9:389-427.
- ARSLAN, Muhammet. (2020). “Anadolu Türk Mimarisinde Zülfikar Tasvirleri”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 95: 235-275.
- BATMAZ, Şakir. (2007). “Seyir Jurnaline Göre Mirat-ı Zafer Firkateyninin 1850 Yılında Portsmouth Seyahat ve Personelinin Ölüm Sebebi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23:507-532.
- BİLGİN, Azmi. (2007). “Nesimi”. İslam Ansiklopedisi, 33:3-5.
- BOA. C.EV.00607.30614.002.001
- BOA. A.MKT.NZD.00022.00068.001.001
- BOA. A.MKT.NZD.00030.00015.001.001
- BOA. AE.SOSM.III.00031.02168.001.001
- Çanakkale Boğazı Haritası (İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi- 93293---0002)
- Çanakkale Boğazı Haritası (TSMA.E. 9434-1=900-109)
- Çanakkale Boğazı'ndaki İstihkâmât ve Tabyaları (II. Abdülhamid Fotoğraf Albümü), İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, 779-72/1-26.*
- Çanakkale-Kala'yı Sultaniye Vilayeti 2281 numaralı vakıf defteri fihristi (VGM)
- ÇETİN, Yusuf. (2021). “Tasavvuf Düşüncesinde Servi Ağacı ve Türk-İslam Sanatındaki Yansımaları”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi, 485-514.
- DOĞAN, Ahmet Işık. (2022). Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları.
- EKİMCİ, Betül Gelengül. (2021). “Alevi-Bektaşî Kültüründe Kırsal Dini Mimarinin Mekânsal Özellikleri: Seyitgazi Örneği”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 99: 317-340.
- EREN, Ramazan. (1990). Çanakkale ve Yöresi Türk Devri Eserleri.
- ERYAVUZ AKALIN, Şebnem. (2002). “Kuşevi”. İslam Ansiklopedisi, 26:472-473.
- HARMAN, Mürüvvet. (2018). “Çerağ Aslında Neyi Anlatır? (Bektâşî Tarikatında Çerağ ve Ona Yüklenen Anlamlar). Ankara: IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşîlik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 675-696.
- KOCADAĞ, Burhan. (1998). Şahkulu Sultan Dergâhı ve İstanbul Bektaşî Tekkeleri.
- KURTMAN, Nazife. (1991). “Çanakkale Eserlerinden Örnekler”. Vakıf Haftası Dergisi, 8: 171-178.
- MADEN, Fahri. (2020). Bektaşî Tekkelerinin Kapatılması (1826).
- MÜNİM Mustafa. (2002). Cepheden Cepheye.
- ÖZEL, Şükran. (1991). “Çanakkale Tesbit Çalışmaları”. Vakıf Haftası Dergisi, 8: 165-170.
- SABAH, İsmail. (2019). “Tarihi Yarımada Unutulmuş Bir İsim ve Zamana Direnen Bir Mekân: Saka Baba Dergâhı”. İBAD Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı: 90-115.
- TUNCER, Orhan Cezmi. (1991). Anadolu Kümbetleri 2.
- ULUDAĞ, Süleyman. (1997). “Hallac-ı Mansur”. İslam Ansiklopedisi, 15:377-381.
- UYSAL, Ali Osman. (2020). “Gelibolu Tarihi Alanında Türk Dönemi Yerleşmeleri ve Tarihi Yapılar”, Eskiçağdan Günümüze Çanakkale Muharebe Alanı, 425-459.
- <https://commons.wikipedia.org>

Extended Abstract

This study deals with the structure known as Kadri Baba Lodge (Saka Baba Lodge) located within the borders of Kilitbahir Village of Eceabat District in Canakkale Province. In light of the new data, the name of the building, the historical process it has undergone, and its architecture and ornamental features were examined within the scope of the study. In this

context, the study aimed to end the discussion about the name of the building and to reveal its place and importance among Bektashi lodges in terms of architectural and ornamental features. In the study, an archive study was carried out by compiling historical documents related to the building, and the building was evaluated based on the plans that emerged during the restoration preparation process. Since the tombstones in the cemetery of the lodge were discussed in detail in a previous study, only the general condition of the cemetery and the tombstones needed when mentioned in the historical process were included in the study. The building is a Bektashi lodge known to have existed since the 17th century and has been preserved until the first half of the 20th century. Then, it was ruined and has been given different names until today. It has been observed that various names such as “Kadri Baba Zaviyesi” from 1757 to 1801, “Saka Baba Dergah” from 1801 to 1838, “Kabatashi Lodge” from 1838 to 1850, “Saka Baba Lodge” from 1850 to 1915, “Kadir Dede Lodge” from 1915 to 1990, “Kadir Baba Lodge” or “Kadri Baba Lodge” from 1990 to the present day have been used for the building. From this information, it is understood that the first name of the building was “Kadri Baba Zaviyesi”, but it is also known by other names. The lodge consists of three main sections: the hazire (cemetery), the shrine, and other units, and it is in ruins today. There are a total of 28 tombs in the Hazire area, and a total of 27 pieces of tombstones are seen, including 14 headstones, 12 footstones, and a crown. The earliest of these is the stone dated M.1766/1767 (H. 1180) belonging to Saka Baba, who gave his name to the lodge for a period. The one with the latest date is that of Mahmut Efendi dated 1906/1907 (H. 1324). As it is understood from the headstones, 11 of the existing tombstones belong to males and 3 to females. The shrine, which has survived to a large extent, is a square-planned structure. Today, its four walls are standing, its roof has collapsed, and its interior and exterior facades and door have been damaged. According to the images of the old version of the building, the cover system is a pyramidal roof with an octagonal star ceiling plastered from the inside and covered with Turkish-style tile from the outside. The floor of the tomb is soil+screed flooring, and there are two chests in it. It is understood that the interior facade of the building is plastered and painted in white/blue colors, and it is seen that a Zulfıqar is depicted on the southwest wall. The exterior of the building is less damaged than the interior and is in the form of a plastered+colored belt under the eaves, while the remaining parts are in the form of a joint-filled wall. The door of the tomb has a flattened arch, and there is a lantern in the middle and a tree relief on each side of the keystone. There is a Bird Pavilion on the southeastern facade of the tomb, which dominates the view. Other units of the lodge are the most damaged part of the building complex. There is not enough information and documents about its past. The upper elevations of the other units located in the southwest of the shrine were destroyed, and only the walls at the lower elevation remained. Architectural traces such as how high the walls rise, the roof, etc. are not understood in the continuation of the walls. For this reason, a determination was tried to be made in the light of the units that are expected to be in a Bektashi lodge and the archaeological data on the structure. According to the data obtained, it was understood that some of them were the Pantry House, Soup Kitchen, Bread House, Mihman House, Square House, and bathing and ablution sites. It is seen that Kadri Baba Lodge generally has the units that should be in a Bektashi Lodge; however, due to its location in the countryside and the conditions of the land, these units are lined up on both sides of a narrow road instead of gathering around a courtyard. As a result, Kadri Baba Lodge is one of the important structures of the city in terms of its size and location, reflecting the general characteristics of Bektashi Lodge in terms of plan, material, and technique. In this context, it is important to restore and protect Kadri Baba Lodge in line with the principles and to transfer it to future generations.